

La investigació arqueològica a la Selva. Ahir, avui... i demà?

JOAN LLINÀS POL

arqueòleg

SI fem una ullada a la Carta Arqueològica de les Comarques de Girona, de J. M. Nolla i J. Casas i publicada el 1984, sobtarà indubtablement l'escassetat de jaciments arqueològics d'època ibèrica tardana i romana -26- que aleshores es coneixien a la Selva, enfront dels 131 de l'Alt Empordà, dels 116 del Baix Empordà o dels 97 del Gironès-Pla de l'Estany. La setantena de jaciments de totes les èpoques exposats a la Carta Arqueològica de la Comarca de la Selva, confeccionada per la Generalitat de Catalunya i tancada el 1990, oferia un panorama no gaire més engrescador.

Davant d'això els interrogants sorgeixen immediatament, però n'hi ha un que destaca per sobre dels altres: ha estat sempre la Selva una zona poc poblada i, per tant, és poc densa en jaciments arqueològics, o bé cal buscar l'arrel del problema en una tradició erudita pobra i en una investigació insuficient?

Resoldre aquesta qüestió no és senzill, sobretot perquè el dilema plantejat, en el fons, no és tal. És ben cert, i no hem d'oblidar-ho mai, que la densitat de població de la nostra comarca ha estat fins fa ben poques dècades inferior a la de les comarques veïnes, i la prova més incontestable és el mateix nom -la Selva, un indret feréstec, boscós, amb poc conreu i poca població- amb què se la coneix. Un gran sector de la comarca, a més, es troba ocupat per elevacions i serralades de relleus bruscós i accessos difícils, que constitueixen un terreny poc apte per a l'ocupació humana permanent.

Resulta difícil destriar fins a quin punt aquest fet ha condicionat l'escassa tradició erudita dels naturals selvatans (en contraposició amb la nodrida legió d'erudits empordanesos o gironins, i amb alguna honorable i remarcable excepció, és clar), que ha configurat un buit que tot just

s'ha trencat fa ben pocs anys. Una certa relació hi deu haver, sens dubte, però potser caldria enfocar el problema des d'un altre punt de vista, el del peix que es mossega la cua, i deduir que ha estat la manca d'erudits la que ha propiciat un desconeixement del terreny i de la història local, la qual cosa ha contribuït, al seu torn, a impedir el sorgiment d'inquietuds investigadores per part dels indígenes de noves generacions.

Així, en una comarca indubtablement fèrtil, amb aigua abundant, situada estratègicament en un lloc de pas obligat des de temps prehistòrics, amb un balcó, de Blanes a Tossa, obert al mar, i a quatre passes de les contrades històricament més poblades del país, ens hem trobat –ens trobem encara– que té una prehistòria poc coneguda i un món antic pràcticament inexistent. Hi ha quelcom que no rutlla.

Unes troballes casuals, el testimoni dels autors antics i l'atzar de la conservació d'un edifici termal romà fan de Caldes de Malavella el punt d'arrencada d'una història que hauria d'haver estat ben diferent. Entre el darrer quart del segle XIX i les primeries del XX, institucions i noms il·lustres com el Centre Excursionista de Catalunya, el dr. Francesc Vinyes, Joaquim Botet i Sisó i el pare Font i Sagué, entre d'altres, s'encarreguen amb els mitjans i mètodes propis del moment, de donar a l'antiga Aquae Calidae la importància històrica que es mereixia. Els materials paleolítics del Puig de la Ànimes i les termes romanes de Sant Grau havien de ser la base i l'esperonament de la investigació històrico-arqueològica a la Selva al llarg de les dècades successives.

El mateix Botet i Sisó s'encarrega de donar les primeres passes en aquest sentit, en excavar l'any 1891 un magnífic sepulcre romà a Lloret de Mar; i quan, el 1914, el dr. Ignasi Melé descobreix i inicia els treballs d'excavació a l'extraordinària vil·la romana dels Ametllers, a Tossa, els coneixements arqueològics selvatans comencen a assolir un nivell fins i tot privilegiat. Les descobertes de la vil·la dels Ametllers, que s'allargaran fins al 1935, compten amb la participació, de bell nou, de noms tan il·lustres com A. del Castillo o el mateix A. Schulten, sense oblidar que la importància del jaciment impel·leix l'Institut d'Estudis Catalans a comprar els terrenys on s'ubica.

Però tot canvia, i tots ho sabem, a partir del 1939. A. del Castillo (1939) i J. C. Serra i Ràfols (1941) publiquen sengles articles que recullen i tanquen els treballs fets a Tossa i a Caldes, respectivament. Els esdeveniments arqueològics selvatans més notables al llarg dels 30 anys que transcorren des de 1940 fins a 1970 són la descoberta i destrucció parcial d'una vil·la romana a Can Juncadellas (Lloret), la descoberta i destruc-

ció parcial de la necròpoli de Sant Esteve (Caldes), la misteriosa destrucció del sepulcre romà de Lloret i el nul seguiment arqueològic del creixement urbanístic de Blanes, que destrueix les restes de l'antiga Blandae. A l'altre plat de la balança podem situar-hi, certament, la documentació de nous jaciments, com Puig Ardina, Argimon (Riudarenes) o el Castell d'Hostalric gràcies a esporàdiques troballes superficials, i la publicació per part de M. Oliva de els restes visibles del poblat ibèric de Puig d'Àlia, a Amer. Un balanç en general ben pobre i que fa davallar la investigació arqueològica selvatana a uns nivells que s'apropen al zero absolut.

És ben lògic que a partir d'aquí el procés de recuperació sigui lent i feixuc. Tanmateix, a la dècada dels 70 es gira la truita i, coincidint de fet amb una revifalla, replanteig i actualització de la investigació arqueològica arreu del país, la investigació del passat més remot a la Selva es reprèn amb força, sobretot a través d'institucions com la Universitat de Barcelona, que intervé a l'hàbitat i església alt-medievals de Caulers, a Caldes (1971-1972), a Blanes (1972 i 1976-1977) i al poblat ibèric de Montbarbat (a partir de 1978) o com, especialment, el Servei Tècnic d'Investigacions Arqueològiques de Girona, depenent de la Diputació, que promou –conjuntament amb l'Ajuntament– les primeres intervencions rigoroses al recinte fortificat ibèric de Puig Castellet, a Lloret (1975).

Un senyal especialment significatiu dels canvis que s'estan produint el trobem en els espectaculars avenços que s'obtindran entorn del coneixement de la prehistòria selvatana a partir d'aquest moment. Des del 1974 s'enregistraran per tot l'àmbit comarcal més d'una cinquantena de jaciments paleolítics a l'aire lliure a partir de les prospeccions de N. Sanchiz i de l'Associació Arqueològica de Girona, alguns dels quals, com els Avellaners i el Diable Coix (Brunyola), Can Crispins (Llagostera) i Cal Coix (Maçanet) seran estudiats més tard amb deteniment. L'any 1986 bona part de la informació extreta restarà inclosa dins la tesi doctoral de N. Soler sobre el Paleolític Superior al Nord de Catalunya.

Per períodes històrics posteriors al Paleolític (Neolític, Edat del Bronze) té lloc un procés semblant, bé que més mitigat, el resultat del qual serà també la documentació d'un seguit de jaciments esparsos per tota la comarca, entre els quals destaquem la Cova del Pasteral (la Celleria), els Abrics de Santa Coloma de Farners, Cal Coix i el Cau Negre de Sant Roc (Amer).

Avenços importants s'esdevenen al llarg de la dècada dels vuitanta, amb el traspàs de competències a la restaurada Generalitat de Catalunya i la redacció d'una nova i més completa legislació. Es continua treballant

als hàbitats ibèrics de Montbarbat i Puig Castellet, el qual constituirà el primer jaciment selvatà excavat en la seva totalitat. A Tossa, amb la col·laboració de l'Ajuntament i de la Generalitat, s'organitzen camps de treball a les vil·les romanes del Mas Carbotí (1984) i, de bell nou, dels Ametllers (a partir del 1985).

El camí cap a la normalització en l'àmbit de la investigació arqueològica passa necessàriament per les excavacions d'urgència, recentment regulades per llei, en les quals la Selva serà pionera, amb els treballs a l'establiment romà de Fenals (1984) i la redescoberta i excavació parcial, durant unes obres, de la necròpoli paleocristiana de Sant Esteve, a Caldes (1986). Seguiran el jaciment del Bronze Final de Can Cuca, a Sils (1989), la plaça del monestir d'Amer (1989), el castell de Sant Joan de Blanes (1990), el seguiment de les obres de l'Eix Transversal (1992-1993), l'establiment ibèric tardà de Can Pons, a Arbúcies (1993) i la vil·la romana de l'Hort d'en Bach, a Maçanet (1994-1995). La llista, és clar, no és tancada.

Algunes d'aquestes urgències s'han acabat convertint, gràcies a la gestió del Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona (antic Servei Territorial, fins al 1991 de la Diputació i ara de la Generalitat), dels Ajuntaments i a la col·laboració d'entitats culturals locals, públiques o no, en treballs de més volada i difusió, com fou el cas de la necròpoli de Sant Esteve, excavada en tres campanyes entre 1987 i 1989. Així mateix, s'han continuat realitzant excavacions programades, com les de les termes romanes de Sant Grau, a Caldes (1990-1993) i les dels castells de Farners (1991-1992) i Montsoriu (a partir del 1993).

El cercle viciós, doncs, s'ha trencat. L'augment espectacular de la recerca arqueològica ha anat acompanyat del sorgiment d'investigacions locals (els que en altre temps haurien estat estudiosos autodidactes i ara tenen carrera universitària) i d'entitats de volada diversa que agrupen tot tipus de persones interessades, ja siguin o no professionals de la història, que realitzen una tasca de formigueta amb resultats espectaculars. Deixant de banda els diversos arxius històrics municipals existents (Blanes, Lloret, Breda, Caldes, Sils, Vilobí...), amb la publicació de llurs butlletins, no podem oblidar el treball constant realitzat pel Museu Etnològic del Montseny o pel Taller d'Història de Maçanet de la Selva, per posar dos exemples paradigmàtics de bona feina, ni la il·lusió d'agrupacions tot just emergents com els Amics de l'Art i de la Història de Caldes, els Amics de Tossa, l'Ateneu de Riudarenes o l'Associació Cultural i d'Estudis Pere Porter de Sils. Que fruïm, a més, d'un Arxiu Històric Comarcal, d'un

Centre d'Estudis Selvatans, d'una revista miscel·lània anomenada Quaderns de la Selva i d'un premi de recerca biennal, el Josep Moragues, s'explica, doncs, perfectament si l'inserim en el panorama que acabem de descriure.

Tanmateix, des d'aquestes planes volem fer un crit d'alerta, atès que, tot i l'aparent normalització de la situació, no podem assentar-nos en el cofoisme de pensar que tot ja funciona i que seguirà funcionant sense problemes. Segueix sense realitzar-se una autèntica carta arqueològica comarcal, els jaciments coneguts resten pràcticament inexplorats, quasi tot el que queda de les ciutats romanes de Caldes i Blanes continua amagat sota terra i no disposem de cap entitat coordinadora de l'activitat arqueològica a nivell comarcal. El resultat de tot això és que encara avui, el 1995, la història de la comarca de la Selva anterior al món modern ens continua essent, malgrat tot, pràcticament desconeguda.

Que aquestes importants mancances quedin pal·liades depèn una mica de tots plegats. No són tan sols les grans institucions les que han de llançar idees; són, sobretot, les entitats públiques locals i comarcals les que han de vetllar pel seu patrimoni, són els investigadors i els professionals els que han de fer conèixer no tan sols els avenços, sinó també tots els retards i retrocessos, i és la mateixa població selvatana la que ha de reclamar una cosa tan seva com el coneixement del passat comú. No hi ha cap dubte que unint aquests esforços la investigació històrica i arqueològica a la nostra comarca assolirà el nivell que la riquesa del seu passat reclama.